

**KONINKLIJKE
VERENIGING
TER BEOEFENING
VAN DE
KRIJGSWETENSCHAP**

OPGERICHT 6 MEI 1865

Ereleden

Z.K.H. de Prins der Nederlanden

Z.E. Luitenant-Generaal b.d.

M. R. H. Calmeyer

Generaal-Majoor b.d.

E. R. d'Engelbronner

Z.E. Luitenant-Generaal

J. P. Verheijen

Bestuur

Voorzitter

G. J. Folmer, bgen art

Vice-voorzitter

A. T. M. Oonincx, cdre KLu b.d.

Leden

G. C. Berkhof, lgen gn

P. W. Gorissen, lkol art

A. G. C. Kok, kol marns b.d.

W. C. Mabesoone, ktz

H. T. F. M. Mallant, kol marns

F. J. Roelofs, kol KLu

jhr. mr. J. P. de Savornin Lohman

Redacteur

J. C. A. C. de Vogel, bgen inf

p/a Hogere Krijgsschool

v.d. Burchlaan 31

2597 PC Den Haag

Secretaris

W. F. Anthonijsz, lkol cav

Denijsstraat 135

2551 HJ Den Haag

Penningmeester

J. R. Karssing, lkol cav

Dotterbloem 7

2317 LS Leiden

Girorekening 7 88 28

Ledenadministratie

J. J. M. Nijman

Karel Doormanlaan 274

2283 BB Rijswijk

Tel. 070-947836

WARS INZ CATHEDRA

JANUARI 1989

nr. 78

Voordracht

Op donderdag 24 november 1988 werd door generaal G. L. J. Huyser in Oirschot een voordracht gehouden onder het motto „terugkijken naar de toekomst”.

De keuze van dit motto was geïnspireerd door het feit dat dit de laatste voordracht was van generaal Huyser in zijn huidige functie. De tekst van deze voordracht wordt hier integraal weergegeven.

Na de voordracht bestond er de mogelijkheid tot het stellen van vragen. De gestelde vragen waren van uiteenlopende aard en kregen over het algemeen een zeer uitvoerig antwoord. Hieronder volgen de vragen en de gegeven antwoorden in een verkorte vorm.

— Zijn er in de toekomst enige resultaten te verwachten van de besprekingen op het gebied van conventionele wapenbeheersing, vooral omdat de Sovjet-Unie uit zou zijn op het behoud van een conventioneel overwicht? De MBFR besprekingen zijn al meer dan tien jaar aan de gang met weinig resultaat. Ook in Zwitserland worden Conventional Stability Talks gevoerd.

Generaal Huyser: Van nature optimistisch, wordt dit optimisme getemperd door de realiteit. Echter, hoewel de MBFR onderhandelingen geen resultaat hebben opgeleverd, kan men stellen dat er in ieder geval gepraat is en niet geschoten. De hierbij betrokken ambassadeurs spreken namens hun hoofdsteden. Een pluspunt van het regime van Gorbatsjov is, dat de vertegenwoordigers van het Warschau-pact vrijer kunnen spreken, wat een sfeerverbetering tot gevolg heeft en een verbetering van de informatie-uitwisseling.

Maar organisatorisch/procedureel is er wat deze onderhandelingen betreft een probleem aan het ontstaan. We hebben nu de MBFR besprekingen en de CST, die wel enig succes heeft gebracht, naast elkaar. De gedachte ontstaat om de inspanningen te bundelen in de CST. Daarnaast bestaan echter ook de CBSI besprekingen waarin een grote groep landen (23) vertegenwoordigd is. Er gaan stemmen op, juist vanuit de landen die niet bij de CST betrokken zijn, om de onderhandelingen voort te zetten in die grote groep. Een verdere vraag is: hoe moet je onderhandelen? Onder-

handelen met aan de ene kant de landen van het Warschau blok en aan de andere kant de landen uit de NATO, of moet je praten van blok tot blok. Deze discussie bestaat ook binnen de NATO.

De praktijk wijst uit dat we niet te optimistisch kunnen zijn, maar de noodzaak is er want ons belang ligt bij de besprekingen op conventioneel gebied. Daar zou onze prioriteit moeten liggen als basis voor verdere, ook nucleaire, onderhandelingen.

— Zit er toekomst in de vorming van gemengde divisies (gemengd van nationaliteit). Zou dit een bijdrage kunnen zijn tot de eerder genoemde cohesie?

— Om politieke redenen hebben Frankrijk en West-Duitsland besloten een gemengde brigade-eenheid op te richten. Dit voornemen stuit op problemen met betrekking tot de taal, verschil in doctrine en verschillend materiaal. Dit zijn de problemen die zich in de praktijk bij elke multinationale eenheid voor zullen doen. Zelfs de vorming van een bataljon door de Benelux blijkt in de praktijk heel moeilijk. Echter samenwerking in een groter verband — bijvoorbeeld een eenheid waarin alle eenheden van de Northern Army Group deel uitmaakt — heeft wel een signaal functie: we kunnen en willen die samenwerking en daarmee betekent een aanval op de een ook daadwerkelijk een aanval op de ander. Een samenwerking in een grotere eenheid moet binnen de NATO mogelijk zijn. Juist bij een grotere eenheid kunnen de verschillende bataljons van een nationaliteit blijven. Een dergelijke samenwerking zou een belangrijke bijdrage tot de cohesie zijn.

In dit verband wordt de United Kingdom and Netherlands Amphibious Force genoemd. Een volledig geïntegreerde groep mariniers met een grote afschrikingswaarde als voorbeeld van een goede samenwerking in een kleinere eenheid.

— Zou er gebruik gemaakt moeten worden met betrekking tot de conventionele bewapening van de „scheurtjes” die het Russisch blok vertoont: bv. de zaak Estland en Litauen en de terugtrekking uit Afghanistan?

Generaal Huyser: Men kan zich afvragen of deze zwakheden uitgebuit moeten worden. Dat proberen we natuurlijk wel, maar er bestaat bijvoorbeeld de afspraak dat we ons niet bemoeien met elkaars binnenlandse aangelegenheden; de zaak Estland wordt niet op de onderhandelingstafel uitgebuit.

Afghanistan is trouwens tot stand gekomen doordat de VS en Pakistan een en ander hebben toegezegd; het is onverstandig van dit akkoord misbruik te maken. De vertoonde „scheurtjes” geven wel een psychologisch voordeel; ze ondermijnen de voor de SU kenmerkende tactiek van uitgaan van sterkte. Echter die ondermijning mag niet zo ver gaan dat de SU zich opgejaagd gaat voelen: een gedesoriënteerde Gorbatsjov is onberekenbaar als onderhandelingspartner. Als Gorbatsjov succes heeft met zijn hervormingen dan heeft dit gunstige gevolgen voor de Sovjet-burger en een gelukkig burger zal minder snel naar de wapens grijpen.

— Met gematigd optimisme is gesproken over wapenbeheersing zowel op nucleair als conventioneel gebied. Er is een derde categorie: de chemische wapens, waarvan we weten dat de SU hierin een enorm offensief overwicht heeft. In het westen lijken deze wapens onbespreekbaar. Wat zou de NATO kunnen doen om de SU te bewegen iets aan de voorraad van deze wapens te doen: wij bedreigen hen er niet mee en zij kunnen zich dan ook niet bedreigd voelen.

Generaal Huyser: Er zou prioriteit gegeven moeten worden aan de conventionele wapenbeheersing. Hiermee zouden de chemische wapens in een adem genoemd moeten worden. Deze wapens zijn niet echt onbespreekbaar maar er wordt vanzelfsprekend aangenomen dat de SU hierin een gebaar moet maken. Zo'n gebaar zou het klimaat van de onderhandelingen aanzienlijk verbeteren en de mogelijkheden op conventioneel gebied vergroten.

Het wordt wel behandeld binnen de NATO, maar het wachten is op een signaal van de zijde van de SU. Daarover is geen discussie mogelijk: zij zullen de eerste stap moeten zetten en het zal een heel grote stap moeten zijn.

— In de voordracht kwamen vooral de NATO en het Warschau-pact aan de orde. Is een dreiging ten opzichte van de NATO van een derde grote mogendheid op kortere termijn reëel?

Generaal Huyser: Een van de weinige mogelijkheden zou een dreiging van China kunnen zijn. China is een land dat geweldig in ontwikkeling is. Het potentieel is enorm. Ten opzichte van de NATO is er een groot geografisch nadeel. Ze zouden daarom over een enorme vloot moeten beschikken en die is er niet. Verder hebben ze slechts een beperkte luchtmacht en over het algemeen geen modern leger. Er wordt wel gewerkt aan die modernisering maar daar zal tijd voor nodig zijn. Daar komt bij dat China in het verleden geen expansiedrift heeft vertoond. Japan lijkt een gevaarlijker element voor de stabiliteit van de Pacific, maar die zit vooralsnog aan „onze kant”.

— Er is sprake van een steeds duurdere technologie. Moet men daarin meegaan of stil blijven staan. Zou daarom niet gedacht moeten worden aan de vorming van grotere eenheden en in het bijzonder aan taakspecialisatie?

Generaal Huyser: Men zal in de toekomst niet aan taakspecialisatie kunnen ontkomen. Zo kost de nieuwe bommenwerper van de VS 450 miljoen dollar. Als deze trend zich voortzet, heeft dit consequenties als in Nederland na het jaar 2000 een aantal zaken vervangen moeten worden. Een fregat bijvoorbeeld dat nu zo'n 400 miljoen kost, zal tegen die tijd een miljard vergen. Na 2000 moeten we iets aan de F-16 doen en moeten we bijvoorbeeld nieuwe tanks hebben.

Een andere trend is dat als het in de oost-west-verhouding rustig blijft de defensiebereidheid afneemt en dus ook de bereidheid om aan die defensie veel geld uit te geven. Deze trends samen kunnen grote problemen veroorzaken. Zo zoekt Nederland nu al naar betaalbare oplossingen. De

kleine landen wachten de ontwikkelingen af, maar iemand moet uiteindelijk het duurdere, technologisch topmateriaal aanschaffen. Dat lijkt dan de VS te worden, maar ook de VS kan zich dat niet permitteren gezien hun belangen in andere verbanden. Daarbij wordt in de VS het accent verlegd weg van Europa.

Grote landen willen die taakspecialisatie niet zolang ze de filosofie hebben dat ze overal in de wereld inzetbaar moeten zijn. Een voorbeeld van een zaak waarbij taakspecialisatie beslist nodig is, is FOFA (Follow On Forces Attack). Een concept waarbij de vijand aangevallen wordt op zijn grondgebied. De uitvoering hiervan is door de benodigde technologie heel erg duur en onbetaalbaar voor een land. Specialisatie is dan nodig. Echter dan ontstaan mogelijk industriële problemen: wie krijgt welke order.

Echte taakspecialisatie is in de praktijk niet haalbaar. Het is wel mogelijk met beperkt aantal kleinere landen onder elkaar. Verder zou een oplossing gezocht moeten worden in de standaardisatie. Dan wordt de productie-order groter en de produkten dus goedkoper. Het is wel nodig om op dit gebied binnen de NATO beslissingen te nemen om het gevaar van een eenzijdig beleid te voorkomen.

— Met de voortdurende vernieuwing van de technologie op de achtergrond en de daardoor steeds hoger wordende kosten van defensie, zou de taakspecialisatie niet kunnen liggen in bijvoorbeeld commando's? Tenslotte is de oorlog in Vietnam gewonnen door de commando met het mes tussen de tanden die vocht tegen de B52-bommenwerper.

Generaal Huyser: Vietnam is verloren door een veelheid van redenen. De oorlog is verloren in Washington, het was de eerste televisie-oorlog. Maar het is wel waar dat er weinig successen zijn behaald in die conventionele oorlog. Zo vocht de VS niet bij nacht en daardoor hadden de guerrilla-activiteiten succes. Zo heeft ook de SU bakzeil moeten halen tegen de Islamitische verzetsbeweging.

Belangrijkste factor was hierbij het terrein. Europa is niet geschikt voor een dergelijke oorlogsvoering.

Echter de vraag blijft of we nu inderdaad altijd op technologisch gebied het beste moeten hebben. Dat is een kwestie van overwegen, soms hoeft het niet, soms mag je niet marchanderen. Het is zoeken naar een technologisch evenwicht.

Aansluitend aan de voordracht van luitenant-generaal b.d. G. C. Berkhof op 24 oktober 1988 met als onderwerp „hoeveel defensie is genoeg voor de Sovjet-Unie” (reeds afgedrukt in nr. 77) volgde een uitgebreide discussie. Een samenvatting hiervan volgt hierna.

Na de inleiding door generaal Berkhof was er de mogelijkheid tot het stellen van vragen.

De vragen spitsten zich voornamelijk toe op:

- De rol van de NATO en haar partners bij de onderhandelingen
- De wijze van onderhandelen

In eerste instantie kwam de vraag aan de orde wanneer,

gesteld dat het Gorbatsjov ernst is met zijn uitspraken, iets in de praktijk zal zijn te merken van zijn opvattingen over ontspanning en wapenvermindering.

Als de Sovjet-Unie wil komen tot een vermindering van de slagorde dan zal dit opgenomen moeten worden in een komend 5-jaren plan. Substantieel zal er dan pas iets te merken zijn in het midden van de jaren '90. Het is echter weliswaar denkbaar dat de SU een vermindering van de gevechtskracht wil, maar het is onwaarschijnlijk dat de sterkte daarmee achteruit mag gaan. Daarbij blijft een offensieve militaire doctrine gemakkelijker uitvoerbaar dan een defensieve. De gevolgen zijn aanzienlijk anders: operationele reserves en strategische reserves zijn nodig.

De rol van de NATO en haar partners bij de onderhandelingen

De vraag bestond of we de onderhandelingen niet moeten overlaten aan de meest belanghebbenden: de SU en de VS. Uiteindelijk zijn de plannen van Gorbatsjov ingegeven door de noodzaak van een economische reorganisatie. De VS hebben ook belang bij een verdere wapenbeheersing in verband met hun enorme begrotingstekort. Daarbij zijn het ook de VS geweest die de SU in eerste instantie aan het onderhandelen hebben gekregen. Gesteld werd dat het verstandig is de onderhandelingen in eigen hand te houden. Het verdedigen van de nationale belangen vormt hierbij het voornaamste argument. Verwacht wordt dat de discussie over de zgn. „burdenshare” in de VS na de verkiezingen weer op zal laaien. Een verhoging van de bijdrage aan de defensieinspanning zal mogelijk hierop volgen. Wanneer onze bijdrage toeneemt dan moet onze rol in de onderhandelingen navenant zijn. Een probleem daarbij is dat de nationale (economische) belangen van de verschillende NATO partners vaak strijdig zijn. Wie de meeste macht heeft speelt dan vaak de belangrijkste rol. Het wordt dan moeilijk voor de alliantie om een eensgezind standpunt in te nemen.

Opgemerkt wordt dat een verbeterde samenwerking te constateren valt die leidt tot een vergroting van het onderling vertrouwen. Dit krijgt echter nog geen vertaling naar een gezamenlijke aanpak. Het zoeken van de oplossing in standaardisatie en taakspecialisatie wordt beïnvloed door de aanwezigheid van verschillende belangen. Daarbij is de individuele benadering van de verschillende lidstaten door Gorbatsjov geen bijdrage tot de vorming van een gemeenschappelijk standpunt.

In relatie met de genoemde „burdenshare” komt de toekomstige rol van de EEG met betrekking tot de wapenbeheersing aan de orde. Geschetst wordt de tegenstelling tussen de economische groei en de afname in groei van het defensiebudget van 2 naar 0,6%. In de reactie hierop wordt vastgesteld dat in de memorie van toelichting op de defensiebegroting sprake is van voorrang voor de centrale sector. Maar als er onvoldoende groei is in het defensiebudget dan zullen er taken geschrapt moeten worden. Er blijkt maar moeilijk een relatie te vinden tussen het doel en de middelen.

De vraag is wie voor deze noodzakelijke groei een pleidooi

moet houden. De publieke opinie ziet Gorbatsjov als grote vredesbrenger. Die publieke opinie is verbonden aan het parlement; het parlement zal met deze mening rekening moeten houden. Een pleidooi echter van militaire zijde zal mogelijk geen objectieve indruk kunnen maken.

De wijze van onderhandeling

De SU is in militair opzicht nog steeds machtig maar moet om economische redenen een stap terug doen. De vraag rijst of van die situatie geen gebruik gemaakt moet worden. Moeten we niet met voorstellen komen die inspelen op de bereidheid het offensief vermogen af te bouwen onder economische druk.

Generaal Berkhof toont zich een voorstander van het stapsgewijs onderhandelen: een stapsgewijze reductie waarbij sprake is van interactie. Het initiatief daartoe wil hij aan de SU overlaten. Hij gelooft dat Gorbatsjov weliswaar de militaire inspanningen wil verminderen maar niet het militair vermogen. Het zou beter zijn bij onderhandelingen af te wachten wat Gorbatsjov voor stappen onderneemt om zijn beweringen waar te maken. Probleem is alleen dat de NATO partners tijdig een „gesamtconcept“ dienen te formuleren om te reageren op een voorstel van de zijde van de SU.

In dit verband wordt de vraag beantwoord welke waarde men mag hechten aan de belofte van Gorbatsjov van meer informatie-uitwisseling en controle. De waarde van de informatie is moeilijk te schatten. Uit gesprekken blijkt bijvoorbeeld dat zaken behorende tot conventionele bewapening en kleine technische apparatuur niet gemakkelijk te inventariseren zijn. Gorbatsjov geeft alleen de grote lijnen aan.

De weg van de multilaterale onderhandelingen is niet alleen moeilijk maar niet zelden pijnlijk vanwege de verschillen in standpunten die aan het licht komen. Deze verschillen spelen ook een rol bij de vraag of er nog voldoende „wisselgeld“ is bij de volgende onderhandelingen. Ook dit verschilt per land; zo is voor de VS de marine van belang. Omdat het wisselgeld per land verschilt, vereisen de onderhandelingen een andere aanpak. Een combinatie van factoren zal bij deze nieuwe aanpak een rol spelen: tijd, ruimte en niet te vergeten een aantal nieuwe wapens. Volgens generaal Berkhof zou het verstandig zijn om ons juist op die nieuwe wapens te richten.

Terugkijken naar de toekomst

*„Morgen werd gisteren geschreven“
Henriëtte Roland Holst*

Inleiding

Graag wil ik bij deze gelegenheid met u terugblikken op enkele naoorlogse en voor de ontwikkeling van technologie

en strategie erg belangrijke momenten. Terugblikken naar hoe wij toen de toekomst zagen. Ook wil ik met u terugkijken naar momenten waarop succesvolle wapenbeheersing mogelijk bleek. Vanuit zo'n terugblik in de geschiedenis wil ik met u filosoferen over de onzekere toekomst van militaire technologie, strategie én wapenbeheersing. Verder wil ik even stilstaan bij aspecten van discipline en leiding geven in een militaire organisatie die moet opereren in een voortdurend en snel veranderende strategische, technische en politieke omgeving.

Ik wil beginnen in 1949, het jaar waarin het Noord-Atlantische Verdrag werd ondertekend, maar ook het jaar dat ik bij de Koninklijke Landmacht in dienst trad. Het besluit van Lissabon in 1952 om 50 divisies in NAVO te hebben klonk veelbelovend. Tot op de dag van vandaag is het niet gerealiseerd. We leerden in 1956 ook de grenzen van de mogelijkheden van het bondgenootschap kennen. Aan Hongarije konden we als alliantie niets doen . . . In die jaren hoopten we wel dat er nooit meer een wereldoorlog zou uitbreken. Het absolute wapen, de atoombom, zou de vrede bewaren en wapenbeheersing was — primair — daarvan een afgeleide. De zaak ligt, zoals we nu weten, niet zo eenvoudig.

De revolutie van het kernwapen

Met het Noord-Atlantisch verdrag gaven de Verenigde Staten een *nucleaire garantie* aan West-Europa. De Amerikaanse kernwapens zijn sindsdien de basis van onze veiligheid. De Sovjetunie bleek echter na korte tijd óók over „de Bom“ te beschikken. Dit droeg ertoe bij, dat de Koude Oorlog in alle hevigheid kon losbarsten. Vanaf dat moment was de toekomst niet meer wat die geweest was. De Sovjetunie was na (en door) de Tweede Wereldoorlog uitgegroeid tot een „Grootmacht“. Nu zij over het kernwapen beschikte was de militair-politieke situatie onoverzichtelijk en weinig stabiel. Zij en wij moesten nog ontdekken hoe met de atoombom moest worden omgegaan. Het zou ook nog tot ver in de jaren 60 duren voordat een wederzijdse erkenning van de status quo mogelijk was.

Staat u mij toe in dit verband de Pruisische strateeg van Clausewitz op een wat vrije wijze te interpreteren door te stellen, dat kernwapens in de Koude Oorlog de voortzetting van geweld met andere (politieke) middelen zouden worden. De beide supermogendheden zijn immers elke directe militaire confrontatie uit de weg gegaan. Gezien het aantal potentiële conflicten uit de jaren '50 tot en met Cuba '63, is het niet zonder plausibiliteit wanneer ik zeg, dat zonder kernwapens waarschijnlijk een oorlog zou zijn uitgebroken. Het is in dit gezelschap wel aardig te memoreren, dat ik ten tijde van de Cuba-crisis op volle zee voer. Terug van het voormalige Nederlands Nieuw-Guinea naar Nederland. Onze beleving aan boord van de Waterman was er een van: „Wat zou er met ons gebeuren . . .?“ Pas later realiseerden we het gevaar van die dagen.

Niettegenstaande die crises werden kernwapens en nucleaire strategie steeds meer een erg abstracte, en een voor de gewone, conventionele militair (en burger) moeilijke grijpbare en welhaast boven de menselijke macht uitgegroeide materie. In de loop van de jaren zou dat duidelijk

worden. De (psychologische) afstand tussen de mens en zijn wapens was nog nooit zo groot geweest, en benauwde. In het nucleaire tijdperk lijken we onze grip op de toekomst te hebben verloren. Door die grote afstand werd ook de zin waarvoor wij zouden moeten vechten onduidelijk. Maar bovenal benadrukte die afstand het „koude“ karakter van het naoorlogse Oost-West conflict.

Pas in 1954 wordt door de Amerikanen een eerste nucleaire strategie afgekondigd, „*massive retaliation*“. Het begin van het nucleaire tijdperk en de *afschrikking* (een nieuwe, op declaratoir beleid gebaseerde vorm van oorlogvoering) was daarmee een feit.

De idee achter „*massive retaliation*“ had een duidelijke link met de theorieën over strategisch bombarderen, zoals die vanaf de jaren '20 waren ontwikkeld en bovendien in de Tweede Wereldoorlog in praktijk waren gebracht. Over de mate waarop de praktijk van de Tweede Wereldoorlog aan het doel — het breken van het moreel van de tegenstander — beantwoord had, zal ik het hier niet hebben. Gedurende het symposium dat de Koninklijke Luchtmacht heeft gegeven ter gelegenheid van haar 75-jarig bestaan, heb ik wel mijn twijfels over strategische bombardementen uitgesproken. Maar dat neemt niet weg, dat de afschrikkingstheorie kon voortborduren op de praktijk.

Misschien nog belangrijker was echter het feit, dat kernwapens en een vergeldingsstrategie een relatief goedkope manier waren om het Westen te verdedigen.

In de jaren '50 en '60 was voor nucleaire wapenbeheersing (nog) geen rol van betekenis weggelegd. Pas na de Cuba-crisis (1963) ontstaat voor het eerst een wederzijdse behoefte om gezamenlijk te trachten een kernoorlog te voorkomen. In de spannende dagen van de Cuba-crisis was het karakter van het kernwapen duidelijk geworden: eigenlijk kon het niet worden gebruikt.

Militair gezien was er vooral een duidelijke behoefte aan betere informatie over en communicatie met de vijand. De rechtstreekse „*HOT-line*“ was een eerste resultaat op het gebied van nucleaire wapenbeheersing. Deze was in die tijd puur gericht op het kunnen beheersen van militaire middelen in geval van een politieke crisis.

In de loop van de jaren ontstond er een *nucleaire patstelling*. In het Westen werd die ook als zodanig opgevat. En in het Oosten werd nucleaire pariteit om militair-politieke redenen als zodanig erkend, ongeacht de precieze technische en getalsmatige verhoudingen. De Sovjetunie kon er de status van supermogendheid aan ontlenu.

Pas in het begin van de jaren '70 was nucleaire pariteit echt — of beter: de gelijkheid in „aantallen“ — een feit. Deze strategisch-nucleaire patstelling nu zou mogelijkheden bieden voor nucleaire reducties. In de Sovjetunie realiseerde men zich, dat wanneer hun afschrikking van (Amerikaans) gebruik van kernwapens zou falen, het Oost-West conflict zou kunnen escaleren tot een kernoorlog. In de Sovjetunie geloofde men, dat de Oost-West tegenstellingen onvermijdelijk eens zouden uitmonden in een gewapende strijd. Een toekomstbeeld dat ons flink de schrik zou aanjagen.

Voor de Sovjetunie werd — onder behoud (en impliciete erkenning van) de nucleaire pariteit — wederzijdse vermindering van kernwapens echter een middel, dat uitstekend

paste in hun veiligheidspolitiek: het beperken van de kans op nucleaire escalatie, zij het met het minder nobele oogmerk die „onvermijdelijke oorlog“ in Europa met een conventioneel offensief te kunnen winnen!

De strategische patstelling maakte niettemin succesvolle nucleaire wapenbeheersing mogelijk: SALT I, toch ook wel SALT II, en het INF-akkoord. Maar nucleaire strategie draagt vele schijnbare tegenstellingen in zich. Eén daarvan openbaarde zich in de nucleaire wapenbeheersing: ondanks de bewustwording van de oorlogvoorkomende werking van kernwapens — het was immers inmiddels gebleken dat deze het militairen onmogelijk maakten de kansen in een oorlog te berekenen — gingen Oost en West over vermindering van juist die systemen praten.

Het eerste resultaat hield echter impliciet wel degelijk de erkenning van de onstane strategische situatie in: het ABM-verdrag bond de verdediging tegen kernwapens drastisch in! Het karakter van nucleaire wapenbeheersing verschuift hiermee van het beheersen van crises naar het — onder behoud van strategische pariteit — *reduceren* van nucleaire wapensystemen.

Een belangrijke *voorwaarde* voor succesvolle wapenbeheersing heb ik nog niet genoemd, namelijk: de mogelijkheid om de naleving van de wapenakkoorden te kunnen controleren. Door middel van satellieten was het mogelijk geworden de reducties over en weer te verifiëren. Wapenbeheersing en technologie kunnen, zo bleek, hand in hand gaan.

Behoeftte aan een nieuw strategisch concept

De nucleaire patstelling maakte het duidelijk, dat militaire veiligheid niet meer volledig door kernwapens en door „*massive retaliation*“ kon worden gegarandeerd. In de jaren '60 werd de discussie over een nieuwe NAVO-strategie steeds heviger, en de strategie van het aanpassende antwoord, „*flexible response*“ (1967), moest in die behoefte voorzien.

Ook in de Sovjetunie waren strategen in de jaren '70 tot de conclusie gekomen, dat — een weliswaar groot aantal — intercontinentale raketten onvoldoende zou zijn om de inzet van strategische kernwapens door de Verenigde Staten af te schrikken. Kernwapens namen de behoefte aan conventionele kracht niet weg. Integendeel, om escalatie tot een kernoorlog te voorkomen — een streven dat, zoals ik zojuist al even heb opgemerkt, een belangrijke plaats inneemt in de Sovjet-strategie — werd het noodzakelijk geacht, dat de legers van de Warschaupact-landen in staat zouden zijn de NAVO zó snel te overrompelen, dat zij in ieder geval niet toe zou kunnen komen aan het gebruik van in Europa gestationeerde kernwapens. Het Oosten begon daarom aan de opbouw van een enorme — voor het Westen echter zeer offensief en bedreigend ogende — conventionele strijdmacht. Daarnaast vestigde het de aandacht op de „*theater nuclear weapons*“ en ontwikkelde onder andere de SS-20 raketten en de „*Backfire*“ bommenwerper.

De reactie van de NAVO op deze dreiging — welke in de jaren '70 duidelijke vormen begon aan te nemen — kon bijna niet uitblijven, en moest tegelijkertijd een oplossing bieden voor het nijpende probleem van geloofwaardige strategi-

sche koppeling. Een toekomst zonder Amerikanen kon men toen niet — en zou men, denk ik, ook nu niet mogen — voorstellen. De gedachte kwam op, dat Amerikaanse kernwapens in Europa de geloofwaardigheid van de strategische koppeling zouden versterken. Met name de toenmalige Westduitse bondskanselier, Schmidt, heeft er bij de Amerikaanse regering op aangedrongen kernwapens voor de middellange afstand te plaatsen in Europa. Het een en ander leidde tot het bekende NAVO-dubbelbesluit (1979). Grote delen van het Westeuropese publiek waren echter weinig gecharmeerd van „die gevaarlijke Amerikaanse kernwapens” op Europese bodem. De afstand tussen het abstracte nucleaire denken en het publiek zou zich steeds sterker gaan manifesteren. Zo houdt het Montebello-besluit (1983) zowel vermindering van kernkoppen als modernisering in. De vermindering is inmiddels afgerond; over modernisering krijgen sommigen ineens „second thoughts”. Wat lafhartig.

Achteraf bezien mag het niet verbazen, dat de Amerikanen en de Sovjets tot overeenstemming konden komen over vermindering (en zelfs een nul-optie) van kernwapens voor de middellange afstand. De ferme houding van de NAVO en de Verenigde Staten en niet de vredesbeweging heeft uiteindelijk aan de snelle totstandkoming van het verdrag bijgedragen. Amerikanen en Russen werden bevrijd van de niet voor ons Europeanen, maar juist voor hen „gevaarlijke” kernwapens in Europa. Daarmee verdween immers voor een belangrijk deel het escalatie-gevaar. Geen van beiden leed gezichtsverlies; er was grote publieke steun voor het verdrag. En velen zien in dit verdrag het begin van een nieuwe toekomst; een tijdperk waarin wapenbeheersing een prominente rol zal spelen. En wie had dat in de vijftiger of zestiger jaren durven voorspellen?

Met het INF-akkoord werd echter ook duidelijk, dat het in het nucleaire tijdperk van weinig realiteitszin getuigt om een conventionele dreiging vanuit het Oostblok alleen maar te willen compenseren met tactische kernwapens.

De NAVO heeft dan ook dienovereenkomstig gehandeld. Ik mag daarbij naar Montebello verwijzen. Stabiliteit en wapenbeheersing zijn niet slechts een zaak van (nucleaire) pariteit. Het gaat, omwille van de geloofwaardigheid van de strategie (niet in de laatste plaats tegenover de eigen bevolking), om een „juiste mix” van conventionele en nucleaire strijdkrachten.

De belangrijkste militair-technologische ontwikkeling na de Tweede Wereldoorlog was de revolutie van het kernwapen. Maar nadat was gebleken, dat het karakter van de atoombom niet zó absoluut was, als in eerste instantie werd aangenomen, ontstonden er mogelijkheden voor nucleaire wapenbeheersing. Ook nam het belang van de „klassieke” bewapening toe. Dit gezegd hebbende kunnen we ertoe overgaan de conventionele dimensie van technologie, strategie en wapenbeheersing nader te bekijken.

Herwaardering van conventionele bewapening

„Flexibele Response” hield eigenlijk mede een herwaardering in van conventionele bewapening. Deze, zo wordt in de huidige NAVO-strategie erkend, is noodzakelijk om de

afschrikking geloofwaardig te maken. Kernwapens zijn slechts de ultimo ratio van afschrikking. Een sterke conventionele bewapening kan voorkomen, dat tijdens een gewapend conflict het daadwerkelijk gebruik van kernwapens moet worden overwogen. Het is onzeker of de afschrikking zo'n uiterste test zou doorstaan; het lijkt dan ook niet verstandig het zo ver te laten komen.

Aan weerskanten van het „Ijzeren Gordijn” werd daarom — en ondanks het „politieke” klimaat van détente — uitgebreid *conventioneel* bewapend. Het Warschau Pact ging namelijk door met de opbouw van de „klassieke” bewapening. De reactie van de NAVO was de 3%-norm uit 1977. De ontwikkeling van de naoorlogse politiek-strategische verhoudingen tussen Oost en West vond intussen zijn voorlopige afsluiting in de Conferentie over Veiligheid en Samenwerking en Europa (CVSE) en de ondertekening van de slotakte van deze conferentie in Helsinki (in augustus 1975). Daarin werden ook zogenaamde „confidence building measures” (CBM's) opgenomen: vertrouwen als opstapje naar conventionele wapenbeheersing, al kon er, gezien de zojuist aangehaalde grootscheepse bewapening, (nog) geen sprake zijn van *wapenreducties*. Het succes lag op een ander terrein: notificatie van oefeningen. Oost en West kwamen overeen elkaar te informeren over bepaalde militaire oefeningen, om zo de militaire voorspelbaarheid te verhogen.

De betrekkelijke stabilisering van de politieke verhoudingen in de jaren '70 deed niettemin de vraag rijzen of het niet mogelijk was de kosten van handhaving en ontwikkeling van beider wapenarsenalen enigszins te beperken. In de besprekingen over „mutual balanced force reductions” (MBFR) zou over reducties van conventionele strijdkrachten worden gepraat. Succes bleef echter tot nu toe uit. Het moge duidelijk zijn, dat de doelstellingen van de MBFR-onderhandelingen moeilijk in overeenstemming waren te brengen met de destijds gehuldigde strategische opvattingen.

Bevordering van vertrouwen is daarentegen tot op heden een succesvolle wapenbeheersingsaangelegenheid gebleken: het uitgebreide akkoord van Stockholm over „confidence and security building measures” (CSBM's) uit 1986 getuigt daarvan. Binnenkort zullen de 35 landen die aan de CVSE deelnemen gaan onderhandelen over verbetering en uitbreiding van dit pakket. Het accent zal ook bij de vervolg-onderhandelingen wat ons betreft komen liggen op het vergroten van *militaire transparantie*; ik denk hierbij bij voorbeeld aan het uitwisselen van informatie over de structuur en organisatie van strijdkrachten. De komende onderhandelingen zie ik, om in de sfeer te blijven, met vertrouwen tegemoet.

Een kleine zijsporg, maar ik kom er straks op terug: wapenbeheersing blijkt duur te zijn. De uitvoering van de notificatie van het INF-verdrag blijkt voor de Verenigde Staten en de Sovjetunie een kostbare aanpakking te zijn.

De toekomst: technologische ontwikkelingen

„Het verleden is de toekomst van het heden” (Japans gezegd): wat staat ons te wachten op het gebied van technologie, strategie en wapenbeheersing? De ontwikkelingen

op het gebied van wetenschap en technologie zijn niet stil te zetten. We hebben er een mooie uitdrukking voor: de geest kan niet terug in de fles. Door voortgaande ontwikkelingen en nieuwe toepassingen op militair gebied maakt het behoud van onze veiligheid het noodzakelijk, dat we ons inspannen om op technologisch gebied bij te blijven en in ieder geval niet achterop te raken.

Voor de (nabije) toekomst zal de aandacht, denk ik, vooral moeten liggen op de gebieden die op dit moment worden aangeduid als „key technologies”. Sinds het begin van de jaren '80 wordt aan NAVO-zijde dan ook een groot belang gehecht aan de militaire toepassingen van die sleuteltechnieken. Wij vinden onszelf ertoe veroordeeld om kwantitatieve tekortkomingen met kwalitatieve voordelen te compenseren.

De voornaamste sleuteltechnieken voor de nabije toekomst zal ik kort noemen:

— *Sensoren*. Door kunstmatige zintuigen — met name ontwikkelingen op het gebied van lasers en infra-rood technieken — kan de stijd ook 's nachts doorgaan;

— *Computers*. Kunstmatige intelligentie verkregen door militaire chips die bestand moeten zijn tegen elektronische oorlogvoering en die gekoppeld aan sensoren, het beeld oproepen van „zelfdenkende” of „slimme” wapens;

— *Voortstuwingstechnieken*. De draagwijdte en snelheid van de wapendragers wordt steeds groter;

— *Technieken gericht op het vergroten van de letaliteit*.

De grotere vernietigingskracht van wapens heeft samen met grotere draagwijdte en nauwkeurigheid tot gevolg, dat het mogelijk wordt om ook met conventionele wapens de vijand diep op zijn eigen grondgebied te treffen, wat de afschrikking zal versterken.

De oorlog van de toekomst zal veel weg hebben van een *geautomatiseerd slagveld* waarin wij, militairen, alles wat we kunnen zien met grote mate van zekerheid zullen kunnen vernietigen. Ook op conventioneel gebied wordt de (psychologische) afstand tussen de mens en zijn wapens dus steeds groter. Het beste voorbeeld daarvan is *robotisering*, wat het mogelijk maakt de directe betrokkenheid van mensen bij gevaarlijke operaties te verminderen.

We vertrouwen graag op beloften van technologieën; we mogen echter niet vergeten dat afhankelijkheid van hoogwaardige technologie — en met name electronica — de gebruiker op nieuwe gebieden kwetsbaar maakt. Zoals er continue wordt gezocht naar nieuwe technologische toepassingen en nieuwe wapens, wordt er door beide partijen ook voortdurend onderzoek gedaan naar tegenmaatregelen.

Tanks die zijn volgepropt met electronica, en wier functioneren in grote mate afhankelijk is van die electronica, zijn natuurlijk erg kwetsbaar voor elektronische oorlogvoering. „Directed energy weapons” kunnen het elektronische zenuwcentrum van zo'n tank uitschakelen. Een technisch eenvoudiger in elkaar zittende tank zou in zo'n geval misschien nog wel kunnen schieten.

En laten we niet vergeten, dat militairen van de toekomst — in volle concentratie achter een beeldscherm zittend — uitermate kwetsbaar zouden kunnen zijn voor commandoachtige eenheden, die bij wijze van spreken met het mes de EOY-strijders te lijf gaan. Een realistische confrontatie tus-

sen moderne en antieke middelen uit de krijgsgeschiedenis! Zie hier de achtergrond van mijn enige tijd geleden gelanceerde idee, dat de NAVO ook op „commando-oude stijl” moet overgaan. Het zal op z'n minst veel eenheden van het Warschau Pact binden; eenheden die commando-posten en verbindingsknooppunten moeten beveiligen.

Een strategisch-economische patstelling

Het is een strategische noodzaak te reageren op de militair-technische inspanningen van de tegenstander, zeker als deze er grote militair-strategische voordelen mee zou kunnen behalen (wat in het geval van het kernwapen duidelijk het geval was). Het een en ander leidde (mede) tot de ongekende naoorlogse (technologische) wapenwedloop.

Op het gebied van bewapening is, denk ik, in de nabije en verre toekomst vanuit technisch oogpunt nog veel meer denkbaar en mogelijk.

Eén aspect van zo'n grote militair-strategische afhankelijkheid van technologische ontwikkelingen zal op een gegeven moment pijnlijk zichtbaar worden: de kosten. Naast de strategisch-nucleaire patstelling lijkt er momenteel een *strategisch-economische patstelling* voor Oost en West te ontstaan.

Een gevolg van stijgende kosten is, dat het publieke draagvlak voor defensie steeds moeilijker te mobiliseren zal zijn. Want juist door het zo afstandelijke karakter van de moderne bewapening — en wellicht ook door het uitblijven van een oorlog — worden vaker openlijk grote vraagtekens gezet bij de noodzaak van defensie. Maar daartegenover vraag ik: moeten we ophouden met dat te doen wat we doen, omdat we succesvol zijn, waarbij succesvol moet worden opgevat als „blijvend erin slagen oorlog te voorkomen”?

Er is vooral maatschappelijke *onvrede* over de kernwapens, in zowel Oost als West. Het propageren van alternatieven voor de kernbewapening had vaak politiek succes. Ageren tegen kernwapens ligt goed, hoewel zich recentelijk hier een kentering lijkt te hebben ingezet; af en toe mag weer worden gezegd, dat we een oorlog niet voorkomen door kernwapens af te schaffen.

Mij lijken plannen voor een kernwapenvrij Europa of een kernwapenvrije wereld nu en in de (verre) toekomst dan ook niet realistisch. Standpunten over kernwapens kunnen ondanks alles niet in abstracto, los van de werkelijkheid worden bezien. Kernwapens zijn in de wereld en kunnen daaruit niet meer worden verwijderd. Bovendien zijn het niet alleen maar massavernietigingswapens; zij hebben vooral een oorlogvoorkomende werking.

Voor de huidige strategie, die voor een deel op nucleaire afschrikking berust, bestaan in de voorzienbare toekomst *geén* bruikbare *alternatieven*. De afschrikking, zoals we die nu kennen, moeten we in stand houden (en als het even kan met minder kernwapens).

De rol van wapenbeheersing in de toekomst

Het zou te betreuren zijn als de gedachte zou postvatten, dat bij conventionele pariteit kernwapens in Europa overbodig zouden zijn geworden. Dat is niet zo!

Gelukkig wordt er in NAVO-verband momenteel gewerkt aan een „comprehensive concept for security, arms con-

trol and disarmament", waarin zowel een wenselijke verhouding tussen sterkteplanning en wapenbeheersing, als een juiste mix van nucleaire en conventionele strijdkrachten moet worden vastgelegd. Militaire deskundigen zullen ervoor moeten waken, dat — hoe abstract dit ook klinken mag — verdere nucleaire wapenbeheersing alleen zal plaatshebben binnen de marges die de afschrikking biedt. Wapenbeheersing en sterkteplanning zijn géén alternatieven; zij zijn samen volwaardig deel van ont-„*wapenmanagement*”.

Momenteel wordt in Genève gesproken over een mandaat voor de „Conventional Stability Talks” (CST). Opnieuw zullen Oost en West proberen de (conventionele) stabiliteit in Europa te bevorderen door reducties van strijdkrachten. Ik heb er al eerder op gewezen, dat het de Sovjetunie tot nu toe alles aan gelegen was om in een kernwapenvrij Europa over een grote overmacht aan conventionele troepen te beschikken. Naarmate die overmacht groter is, zijn wij afhankelijker van kernwapens (in Europa), zonder dat ik daarmee wil zeggen, dat kernwapens een substituut zijn voor conventionele gevechtskracht. Het verkrijgen van conventionele stabiliteit verdient daarom hoogste prioriteit. Gelijktijdig onderhandelen over conventionele en nucleaire wapenbeheersing kan in theorie, maar lijkt mij niet verstandig. Ik vind, dat wij geen afspraken moeten maken over reducties van kernwapens (met name SNF-wapens), alvorens conventionele stabiliteit voldoende is verzekerd. Voorlopig dus ook géén derde nul en géén kernwapenvrij Europa.

Omdat de Sovjetunie er met een conventionele overmacht in vergelijking met het Westen „warmpjes bij zat” waren tot nu toe alleen reducties van kernwapens onderhandelbaar. Aan de andere kant laat nucleaire pariteit zich ook gemakkelijker uitdrukken in cijfers en aantallen. Overeenstemming over conventionele stabiliteit — in termen van militaire middelen en opties — is moeilijker te bereiken. Bij conventionele stabiliteit gaat het meer dan bij nucleaire pariteit om overeenstemming over de — zeer subjectieve — inschatting van de militaire capaciteiten, die uit de „aantallen” moeten worden afgeleid.

Misschien zou verificatie van wederzijds verstrekte gegevens over *aantallen* wapensystemen en manschappen — waarmee het Oosten overigens in principe akkoord gaat — kunnen voorkomen, dat de CST evenals de MBFR-besprekingen zouden vervallen tot een „numbers game”. Overeenstemming over de juiste getallen zou door middel van verificatie misschien mogelijk worden, maar overeenstemming over de strategische implicaties, die uit die getallen kunnen worden afgeleid, is niet door verificatie of „hard facts” af te dwingen.

Hoe het ook zij, het is voor het Westen van het grootste belang om nu op de Oostelijke onderhandelingsbereidheid in te gaan, ook al is deze het gevolg van een hopeloos lijkende economische situatie. Want als de „perestrojka” mocht slagen, zal de Sovjetunie over een aantal decennia nog steeds een geduchte militaire tegenstander zijn. De hervormingen zijn immers vooral bedoeld de Sovjet-economie efficiënter te laten draaien. En ook de militaire productie zal daarvan kunnen profiteren. We mogen niet vergeten, dat een geslaagde „perestrojka” het de Sovjetunie tevens mogelijk maakt de militair-technologische achterstand op het

Westen in te halen. Wanneer de hervormingen van Gorbatsjov echter mislukken, en de Sovjetunie de militair-technologische concurrentie definitief dreigt te verliezen, zou het wel eens een zeer onbetrouwbare partner in het internationale verkeer kunnen worden. Ideeën over „defensieve defensie” of „toereikende verdediging” zouden aan dergelijke ontwikkelingen niets afdoen, zolang zij niet door daden worden gestaafd. Ik dien als militair nu eenmaal niet te vertrouwen op de „goede bedoelingen” van een potentiële tegenstander. Als militair adviseur let ik vooral op zijn „capaciteiten”; vandaar mijn onveranderde aandacht voor het tot nu toe niet gewijzigde conventionele potentieel van de Sovjetunie.

We kunnen het ons — in het nucleaire tijdperk — niet veroorloven eenzijdig aan kracht in te boeten, maar we kunnen het ons evenmin veroorloven, dat de Sovjetunie te veel achterop raakt. De Koude Oorlog is dus ondanks de betrekkelijke stabiliteit niet voorbij: aan weerskanten wordt nog steeds voortdurend slag geleverd om het ontstane politiek-militaire evenwicht niet te verliezen.

Nu is er een kans om militaire transparantie aanzienlijk te vergroten en om door middel van reducties en „redeployement” de stabiliteit te bevorderen. Op beide gebieden heeft het Westen veel te winnen. Het is dan wel zaak de inspanningen op dit gebied als een integraal deel van ons veiligheidsbeleid te behandelen. Met het toegenomen belang van wapenbeheersing — het INF-akkoord kan daarbij inderdaad worden gezien als het begin van een nieuw tijdperk met meer mogelijkheden voor wapenbeheersing — krijgt dit spoor van het NAVO-veiligheidsbeleid grotere betekenis in de praktische uitwerking van ook de militaire aspecten van ontspanning.

Dit betekent niet dat wapenbeheersing een alternatief voor sterkteplanning zou kunnen zijn. Het kan evenmin een doel op zichzelf zijn. Militaire stabiliteit — ook al is deze voor een deel „vastgelegd” in wapenakkoorden — zal voortdurend aan erosie blootstaan. Technologische ontwikkelingen gaan door, en deze ontwikkelingen, hoe geleidelijk ook, kunnen het ondanks het bestaan van wapenakkoorden mogelijk maken dat plotseling een geheel nieuw systeem ontstaat, dat oude categorieën wapens overbodig en onbruikbaar maakt. De discussie over SDI en het ABM-verdrag illustreert dit treffend.

Het behoud van de door wapenakkoorden bereikte, grotere stabiliteit vergt dat Oost en West in de toekomst de onderling gerelateerde onderwerpen als de ontwikkeling van nieuwe wapens, sterkteplanning en wapenbeheersing blijvend voor discussie en onderhandelingen ter tafel leggen. Dit houdt allereerst in, dat het wapenbeheersingsproces bij voortduring en in onderling overleg wordt aangepast aan nieuwe technische realiteiten, strategisch-economische ontwikkelingen en nieuwe geopolitieke situaties. Aan NAVO-zijde proberen we nu al die dimensies te vangen in het eerdergenoemde „comprehensive concept”. Ik denk dat zo'n concept een dynamische kijk op internationale relaties moet bieden. Het moet ruimte bieden aan een voortdurend — door ontwikkelingen op het gebied van technologie en wapenbeheersing — veranderend dreigingsbeeld. Geen makkelijke zaak.

Al met al voorzie ik voor de toekomst een wereld waarin de

technologische wedloop zich toespitst zodat wapenbeheersing en samenwerking voor Oost en West sterker dan voorheen een *strategische noodzaak* zullen zijn. Voor het Oosten vloeit deze noodzaak tegenwoordig direct voort uit de politiek-economische situatie. Omdat vrede en veiligheid in het nucleaire tijdperk meer dan ooit tevoren vooral een gezamenlijk belang is, zullen beide, Oost en West, in grotere mate moeten gaan vertrouwen op wapenbeheersing.

Natuurlijk blijft het van belang een dreigende strategische doorbraak en nieuwe strategische opties van het Oostblok te voorkomen. Wapenbeheersing en het vergroten van transparantie zullen, denk ik, een steeds *grotere rol* gaan spelen als middel daartoe en als deel van het NAVO-veiligheidsbeleid. Transparantie zou de vertaling kunnen zijn.

Oost en West — en in de toekomst misschien ook Noord en Zuid — zullen in dit verband overeen moeten komen elkaar voortdurend in de gaten te *mogen* houden.

Hierop aansluitend is het temeer opmerkelijk, dat juist de technologie (voor velen misschien de „boze kracht” achter de wapenwedloop) mogelijkheden biedt om wapenbeheersing in de toekomst technisch te ondersteunen en om een belangrijke voorwaarde voor succesvolle wapenakkoorden — namelijk: verificatie — te vervullen.

Verificatie en wapenbeheersing: een ideaal koppel voor de toekomst

Sterker nog, het zijn vaak juist die technologieën (zoals sensoren en robotisering), die bij voortdurende de militaire stabiliteit lijken te belagen en een steeds grotere vervreemding van mens en wapen tot gevolg lijken te hebben, en óók uitermate geschikt zijn voor verificatiedoelstellingen.

Verificatie zal in de toekomst in steeds belangrijker mate een *militair toepassingsgebied* worden van nieuwe technologieën. En verificatie zal in de toekomst, net zoals wapenbeheersing en wapenbeheersingsstrategie, een belangrijke taak voor militairen met zich meebrengen en uit dien hoofde de nodige aandacht vragen.

Op dit — voor de toekomst van wapenbeheersing misschien historische — moment is het voor militairen en politici van groot belang de mogelijkheden van wapenbeheersing naast sterkteplanning op zijn waarde te schatten. De voor succesvolle wapenbeheersing noodzakelijke middelen, fondsen en mensen zullen moeten worden vrijgemaakt, opdat zij zich van hun taak kunnen kwijten. En ik zei 't al eerder.

Veiligheid en stabiliteit, of beter: het bewaken van militaire stabiliteit, blijft dus ook een militaire zaak. Een nieuw type militair wordt zichtbaar: de verificateur of wapenauditeur. Misschien vervullen onze kleinkinderen, of voor de jongeren onder ons de kinderen, straks hun dienstplicht in de Sovjetunie, als soldaat of officier der wapenverificatie.

Uiteindelijk, ik zeg het nogmaals, kunnen wapenbeheersing en technologie wel degelijk hand in hand gaan. En misschien wordt op die manier een werkelijk vertrouwen tussen Oost en West bewerkstelligd, zodat zij samen de overige uitdagingen van de toekomst kunnen aanpakken.

Discipline en leiding geven in het nucleaire tijdperk Bijna aan het einde van mijn „terugblikkende toekomstver-

kenning” wil ik nog kort ingaan op aspecten van discipline en leidinggeven. Iets geheel anders dus.

Aan het begin van mijn voordracht ben ik al ingegaan op de verandering van „massive retaliation” naar „flexible response”. Een verandering van de militair-strategische doctrine met handhaving van het doel: *afschrikking*. Ik kan mij nog goed herinneren hoe ik zelf onder de krijgstucht werd gesteld: „Heren . . . vanaf nu staat U onder de krijgstucht!!!” De manier waarop toen gezag werd uitgeoefend werd door menig dienstplichtige opgevat als „afschrikken door bombarderen”. Daar was ook alle reden voor, want in die tijd bestond nog streng arrest met de mogelijkheid van water en brood om de andere dag.

In die tijd was er ook sprake van een „koude oorlog”, want bij menig ondergeschikte liepen de rillingen over de rug.

In de loop der tijd heeft er toch een veranderingsproces plaats waarbij steeds meer ruimte ontstaat voor tweerichtingsverkeer. Waar in de jaren '60 sprake is van een toenemende afstand tussen de mens en zijn wapen, kunnen we op het gebied van discipline en leidinggeven een ontwikkeling waarnemen waarbij de afstand tussen chefs en ondergeschikten duidelijk wordt verkleind.

De „HOT-line” (1963) als gevolg van de behoefte aan betere en betrouwbare informatie, kreeg bij de handhaving van de krijgstucht vorm door het invoeren van een procedure waarbij de „verdachte” meer gelegenheid kreeg zich te verdedigen en waarbij hij zich kon laten bijstaan door een vertrouwensman. Vertrouwenwekkend . . .

Als ik verder ga met vergelijken, dan zie ik, dat er in de jaren '70 behalve nucleaire pariteit ook een beter evenwicht ontstond in de verhouding tussen de tot straffen bevoegde meerdere en zijn ondergeschikten. Er ontstaat een andere balans: naast straffen ook belonen. En trekken we de parallel door, dan zien we dat ook het aantal middelen van het sanctie-systeem wijzigt: streng arrest verdwijnt en er komen meer mogelijkheden voor beloning. Men zou kunnen zeggen: een groter accent bij de meer conventionele middelen en meer aandacht voor vertrouwenwekkende maatregelen.

Terugblikkend constateer ik, dat de krijgsmacht zoals zij nu deel uitmaakt van de maatschappij goed heeft gereageerd op vooral het gewijzigde normen- en waardensysteem. Met toegenomen behoeften aan intermenselijke relaties, respect en zelfverwerkelijking is bij een gewijzigd inzicht in het bijbrengen van discipline en handhaving van de krijgstucht ruimschoots rekening gehouden. Een veranderingsproces dat evenals de gewijzigde inzichten in nucleaire en conventionele strategieën zich heeft ontwikkeld via de weg van vergelding naar een aangepast antwoord met goede mogelijkheden voor een juiste beeldvorming van achterliggende problemen.

Een korte uitweiding over discipline. Discipline is maatgevend voor de kans, dat een individu of eenheid de gegeven opdracht snel, flexibel, doelmatig en succesvol uitvoert. Discipline zonder motivatie (en dus leerproces) is ondenkbaar. Discipline kan dan ook geen doel op zichzelf zijn; technieken om discipline te vergroten zijn dat evenmin. Het blijft zaak voor de krijgsmacht zich steeds op vergroting van discipline — en dus motivatie — te bezinnen.

Het is op dit moment van mijn voordracht dat ik hulde breng

aan alle vrijwillig dienenden. Dank zij hun inspanningen behoort de Koninklijke Marine tot de besten in de wereld, blijkt de Koninklijke Luchtmacht eveneens tot de top te behoren en is onze Koninklijke Landmacht beter dan menig leger dat uitsluitend over vrijwillig dienenden beschikt. Sinds mijn uitzending naar Nieuw Guinea weet ik, dat ook onze dienstplichtigen „gewoon steengoed” zijn. Nederland kan echt trots zijn op zijn Krijgsmacht. Het is typisch Nederlands het niet altijd te tonen.

Maar we zullen in de krijgsmacht door moeten gaan op de toekomst te anticiperen. Een toekomst waarin we alleen nog op afstand, draadloos of via glasvezels met elkaar communiceren? Waar direct toezicht en menselijk contact steeds minder vaak zal voorkomen? In ieder geval een situatie waarin we nog sterker op elkaar moeten kunnen vertrouwen dan nu het geval is. We moeten vertrouwen op dienstplichtig en jong beroepspersoneel dat is opgegroeid in een maatschappij waar enerzijds sprake is van toenemende normvervaging en anderzijds acceptatie van strenge discipline in de sport als vrijetijdsbesteding. Voor deze vrijwillige onderwerping aan de „voetballucht, honkballucht” enz., kan maar één reden zijn: tot in elke vezel gemotiveerd zijn voor zijn of haar sport. Met andere woorden: indien het met de motivatie in orde is, kom de rest vanzelf. Daar moeten we gebruik van maken.

Maar is de toekomstige soldaat nog wel gemotiveerd? Er waren meer sympathisanten voor Michail Gorbatsjov dan voor Ronald Reagan. Velen geloven niet meer, dat de Sovjetunie eventueel met militaire druk haar politieke doelen wil bereiken. De defensiebereidheid lijkt af te nemen. Het ontbreekt hier vaak aan realistisch en rationeel denken, maar het is toch een signaal uit een maatschappij waarbij het in feite steeds meer aan de krijgsmacht zal worden overgelaten om negentienjarigen voor het eerst in hun leven duidelijk te maken, dat er een dreiging bestaat; dat vrede en veiligheid niet een vanzelfsprekendheid zijn, maar een verworven goed waar voortdurend aan gewerkt moet worden. Een verworven goed dat zo nodig ook verdedigd moet worden. Is het wel verantwoord en is het wel mogelijk, dat de krijgsmacht zelf moet zorgen voor haar eigen motivatie? Een „zelf-motivatie” die steeds minder lijkt te passen in de doorsnee-wereldbeschouwing van een moderne maatschappij? Lopen we dan geen gevaar dat de krijgsmacht gaat vervreemden van de maatschappij waarvan zij deel uitmaakt? Of andersom, dat de maatschappij zich gaat vervreemden van haar krijgsmacht? Is dat geen schrikbeeld in onze democratie? Ik heb wat dit betreft ernstige kritiek.

Actieve en zakelijke — niet emotionele, angstwekkende — voorlichting op scholen en gepast gebruik van de media zouden in de toekomst de basis moeten verschaffen voor de *gemotiveerde* burger in uniform.

Ik wil niet dramatisch doen tijdens mijn laatste voordracht, maar het zal blijken, dat de tachtiger jaren bepalend waren voor de Oost-West verhoudingen; de aard van die verhoudingen is in deze decade veranderd. Nogmaals, wie van ons had over een INF-akkoord durven dromen?

Maar waakzaamheid blijft geboden. *Parallele onderhandelingen* over nucleaire — SNF — wapensystemen en conventionele wapensystemen zijn, zoals ik al eerder heb ge-

zegd, *onverstandig*. Als ik zou werken voor de Generale Staf van de Sovjetunie zou dat voor mij het recept zijn: toegeven in het nucleaire vlak — het Westen geeft onder de publieke druk dan ook wel toe — en afhouden in het conventionele. Het gevolg: het Warschau Pact zou beschikken over een conventionele overmacht en zou worden geconfronteerd met een sterk verminderde nucleaire afschrikkings. De Amerikaanse strategische kernmacht zou voor mij — als Sovjet-militair — natuurlijk de grootste bedreiging vormen. Maar door het uitbuiten van de „burden-sharing” problematiek zou ik de Verenigde Staten wellicht kunnen ontkoppelen van Europa. Daarmee zou mijn eerste strategische doel bereikt zijn!

Dat is het scenario waar we in het Westen en vooral in Europa liever niet aan denken. „Gorbimanie” helpt vooral in Europa de tegenzin te vergroten om aan dergelijke nare scenario's te denken.

Trouwens, wat is Europa? Wat was het in 1949, in de zestiger jaren, nu? In 1992 „zonder grenzen”; de in de jaren '80 zo noodzakelijke Europese eenheid leek er even te zijn ten tijde van het topoverleg tussen Amerikanen en Sovjetrusen over een INF-akkoord; of misten we ook toen een gezamenlijk Europees standpunt? We kunnen ons in ieder geval afvragen welke rol Europa heeft gespeeld vóór Reykjavik. En na Reykjavik? Vóór het INF-akkoord? Er na? Nu het gekrakeel rond de SNF-besprekingen en de conventionele onderhandelingen begint, wie is de lachende derde: de in populariteit toenemende Gorbatsjov! En dan te denken aan zijn plannen voor een „Europees huis”. Wat moeten we ermee? Zoals Margaret Thatcher eens zei: de enige muur die daarvan overeind staat is de Berlijnse!

Te dramatisch geformuleerd? De bedoeling is duidelijk. Op het gebied van onze veiligheid en stabiliteit zal Europa een grotere cohesie moeten vormen. „Zonder grenzen” staat nog niet gelijk aan cohesie.

Een soortgelijke cohesie zullen we overigens ook in de krijgsmacht moeten hebben. Proberen samen de moeilijke klus van oorlogvoorkoming te klaren. Want wil je geweld voorkomen dan moet je opponent ervan overtuigd zijn, dat hij te veel risico's loopt wanneer hij dat geweld gaat toepassen. Die risico-perceptie slaagt alleen als je geloofwaardig bent. En je bent alleen geloofwaardig als je goed bent. En je bent alleen goed als je materieel, je organisatie, je doctrine en je mensen goed zijn. Uiteindelijk bepaalt de mens de slagkracht van je strijdkrachten. Daarom moet die mens, die militair, goed gemotiveerd zijn. Die gemotiveerde militair moet werken in een organisatie met een systeem van positieve en negatieve sancties, met een goede beloning (geen armoede meer zoals in de vijftiger jaren), met een zeer ruime plaats voor wederzijds vertrouwen, en werkend aan het op internationaal niveau verder bevorderen van vertrouwen. En met een wenk naar het belang van motivatie wil ik deze lezing afsluiten door de 17e eeuwse filosoof Hobbes te citeren:

„Het voorzien van de dingen in de toekomst, is voorbehouden aan hem door wiens wil zij zullen geschieden” (Thomas Hobbes, *Leviathan*).

Eerst- volgende bijeen- komst

Op *donderdag 26 januari 1989* te 19.30 uur houdt de vereniging voor leden en introducè(e)s een bijeenkomst in de Mesdagzaal van het Nederlands Congresgebouw te Den Haag, waar gen H. H. von Sandrart, CinC Allied Forces Central Europe, een voordracht zal houden over

Afshrikking en verdediging in Centraal-Europa in het post-INF-tijdperk

Na de voordracht wordt, als gebruikelijk, gelegenheid tot discussie geboden.

Intrductie d.t.v. de secretaris, Ikol W. F. Anthonijsz, Frederikkazerne, geb. 110, postbus 90701, 2509 LS Den Haag. Telefonische aanmelding wordt op prijs gesteld; tel. tijdens diensturen: (070) 16 68 99.

Maak ook uw collega lid!

Aan de Ledenadministratie van de
Kon. Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
Karel Doormanlaan 274
2283 BB RIJSWIJK

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

AANMELDING NIEUW LID

Ondergetekende meldt zich hiermee aan als lid.

Naam en voorletters:

Registratienr.

Straat:

Postcode:.....

Plaatsnaam:.....

Actief dienend officier KL/KLu: Ja/Nee*

*) Doorhalen wat niet van toepassing is.

(plaats).....

(datum) 19

(handtekening)